

Papilės istorija nuo XIII iki XVI amžiaus*

Rita Regina Trimonienė

Šiaulių universitetas

Papilės miestelis, išsidėstęs vaizdingoje Ventos pakrantėje, savo istoriją pradeda atšiaurių karų su Livonijos ordinu metais. XIII a. šiaurinėje Lietuvoje buvo sukurta gynybinė linija, nukreipta prieš Livonijos ordiną. Tačiau, anot archeologo G. Zabielos, jos formavimas greičiausiai liko neužbaigtas, pilių grandinė susidarė gana stichiškai¹. Papilės gyvenvietė kartu su pilimi (dar ir dabar stūkso du pilialkalniai) buvo vienas iš labiausiai į šiaurę nutolusių Lietuvos–Žemaitijos gynybos linijos centrų.

Po Žemaitijos krikšto XV a. Papilės gyvenvietė priklausė Luokės parapi-

* Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2002 09 28.

¹ Zabiela G. *Lietuvos medinės pilys*, Vilnius, 1995, p. 177.

nei bažnyčiai, o vėliau atiduota Žemaičių vyskupo stalui. Tai skurdžiausiai šaltinių nušviestas Papilės istorijos etapas. XVI a. pabaigoje ji jau minima kaip miestelis.

Šaltiniai. Šaltiniai apie seniausią Papilės istorijos laikotarpį yra gana fragmentiški ir skurdūs. Tai nestebina, nes XIII–XVI a. Papilė nebuvo svarbi gynybinė pilis ar reikšmingas administracinis centras. Seniausi rašytiniai šaltiniai – tai 1253 ir 1291 m. Kuršo vyskupo Henriko ir Livonijos ordino magistro sutartys dėl Ceklio žemės bei Klaipėdos komtūro Gotfrido raštas Kuršo vyskupui, kuriuose minima *Py-lene, Pilene*. Minėti 1253.IV.05, 1253.VII.20 ir 1291.I.06 d. raštai, paskelbti Livonijos istorijos tyrinėtojų išleistame 15 tomų Livonijos, Estijos ir Kuršo dokumentų ir šaltinių rinkinio pirmajame tome, kurį 1853 m. parengė Fr. Bungė². Šiuose dokumentuose yra apibrėžiamos Ceklio ribos, išvardinamos šios šiaurinės Žemaitijos žemės vietovės. Jokie kiti šaltiniai taip išsamiai neapibūdina Ceklio žemės, todėl iki šių dienų XIX a. viduryje išleisti dokumentai yra pagrindinis šaltinis šios žemės ribų tyrimams. Tiesa, nemažai XIII a. dokumentuose paminėtų vietovių iki šiol mokslininkams sunkiai identifikuojamos.

XIV a. kovų su Livonijos ordinu laikotarpį nušviečia Livonijos ir Prūsijos kronikos. Didžiųjų magistrų kronikoje aprašytas Livonijos magistro Eberhardo 1339(1341) m. organizuotas žygis į Žemaitiją, kurio metu buvo apiplėštos Papilės (*Pupillen*) apylinkės³. Vestfalijos kunigo Hermano Vartbergės Livonijos kronika aprašė riterių žygius į Lietuvą ir Rusiją iki 1378 m.⁴ Ypač smulkiai Livonijos–Lietuvos kovos aprašomos nuo 1358 m., kai kronikos autorius pats atvyko į Livoniją. Joje minimas ir 1359 m. Livonijos magistro Gosvino iš Gerekės žygis į Šiaulių ir Papilės (*Popillen*) žemes.

XV a. Papilės istorijai nušviesti pasitarnauja P. Jatulio Romoje sudarytas ir išleistas Medininkų, arba Žemaičių, vyskupystės 1416–1609 m. dokumentų kodeksas⁵. P. Rabikausko surinkti Žemaičių vyskupystės dokumentai, apimantys XVII–XVIII a. laikotarpį⁶, taip pat papildo Papilės parapiinės bažnyčios istoriją. XVI a. antrosios pusės Žemaičių žemės teismo aktų knygos (toliau – ŽŽTAK), kurios saugomos Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje⁷, žinios apie Papilę gana skurdžios ir padrikos, tačiau jos suteikia informacijos apie Papilės administracinę priklausomybę, kaimus ir gyventojus. 1637 m. Papilės miestelio ir valsčiaus inventorius, saugomas Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriuje⁸, nors ir nedaug, tačiau pateikia žinių apie ikivalakinę Papilę.

Papilė XIII a. Identifikavimo klausimas

Istoriografija. Problematika. Papilės rašytinės istorijos pradžia negausioje istoriografijoje paprastai siejama su 1253 m. balandžio 5 d. dokumentu⁹, kai Kuršo vyskupas Henrikas ir didžiojo magistro Livonijoje vietininkas Eberhardas Zeinas pasidalino Kuršo žemes, o būtent – Ceklį, Duvzarę, Mėguvą, Pilsotą ir žemę, esančią tarp Skrundos ir Žiem-

² *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch* (toliau – *LECU*), Reval, 1853 t. 1, nr. 249, 253, 539.

³ *Scriptores rerum Livonicarum* (toliau – *SRL*), Leipzig, 1853, t. 1, p. 864; *Scriptores rerum Prussicarum* (toliau – *SRPr*), Leipzig, 1874, t. 5, p. 118–119.

⁴ *SRPr*, t. 2, p. 80, 146; Latvis H., Vartbergė H. *Livonijos kronikos*, Vilnius, 1991, p. 185.

⁵ *Codex Mednicensis seu Samogitiae dioecesis. Pars I (1416–1609)*, collegit P. Jatulis, Roma, 1984.

⁶ *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae. 1. Dioecesis Vilnenses et Samogitiae*, red. P. Rabikauskas, Fontes Historiae Lituaniae, Romae, 1971, vol. 1.

⁷ ŽŽTAK, *VUBR*, f. 7, b. 14594/20, 14597/23, 14614/40.

⁸ Žemaičių vyskupo stalo valdų 1637 ir 1662 m. stalo inventoriai, *LNB RS*, f. 93, s. v. 2019.

⁹ *LECU*, t. 1, nr. 249.

galos. Dokumente paminėta Ceklio vietovė *Pylene* daugelio enciklopedijų ir kai kurių autorių, rašiusių apie Papilę, buvo identifikuota kaip Papilė (Akmenės r.). B. Kviklys 1968 m. išleistame enciklopediniame leidinyje „Mūsų Lietuva“¹⁰ rašė, kad seniausia žinia apie Papilę siekia 1253 m. Tuo pat metu tyręs Papilės miestelio senąją istoriją Šiaulių „Aušros“ ir Telšių „Alkos“ muziejų mokslinis darbuotojas A. Nezabitauskas¹¹ jos pradžią siejo irgi su šiuo dokumentu. Tarpukaryje Kauno universitete studijavęs filologiją A. Nezabitauskas savo gyvenimą pašventė moksliniams praeities tyrimams. 1938 m. Spaudos fondas išleido jo monografiją „Basanavičius“. Nuo 1940 m. dirbo konservatoriumi Kultūros paminklų apsaugos įstaigoje, vėliau tapo jos viršininku. Po tremties pokario metais dirbo Šiaulių „Aušros“ ir Telšių muziejuose. Paskatintas prof. K. Jablonskio ir meno istoriko K. Čerbulėno, vertė senąsias vokiečių kronikas apie Žalgirio mūšį bei XIII–XIV a. gynybines Lietuvos pilis. Būtent šis tyrinėtojas iš lotynų kalbos išvertė minėtą 1253 m. dokumentą, iš senosios vokiečių kalbos Livonijos kronikų fragmentus apie Papilę. Tiesa, šie darbai niekada nebuvo publikuoti, šiandien jie saugomi Vilniaus universiteto Rankraščių skyriuje¹². K. Miškinis, A. Miškinis ir kt., rašę apie Papilę „Tarybų Lietuvos enciklopedijoje“¹³, taip pat nurodė, kad ši vietovė istoriniuose šaltiniuose paminėta 1253 m. Vėlesniame savo apžvalginiame straipsnyje apie Papilės istoriją A. Miškinis neteisingai teigė, kad pirmą kartą miestelio vardas buvo paminėtas H. Vartbergės kronikoje 1253 m. Tačiau, mokslininko manymu, Papilė, atrodo, priskiriama savojo vardo neturėjusiai žemei tarp Skrundos ir Žagarės¹⁴ (iš tikrųjų – tarp Skrundos ir Žiemgalos). Visgi minėtose publikacijose nebuvo giliau analizuojamas nei pats dokumentas, nei jame minėtos *Pylene* vietovės identifikavimo su dabartine Papile klausimas. Tad pastarosios problemos nagrinėjime istorikai iki šių dienų dar nėra padėję taško.

Tad norint išsiaiškinti Papilės rašytinės istorijos pradžią, reikia panagrinėti XIII a. dokumentuose minimas Ceklio žemės ribas ir nustatyti, ar minima *Pylene* vietovė priklausė jai. Todėl mums ypač aktualūs mokslininkų darbai, kuriuose tyrinėjamas Lietuvos valstybės susidarymas, teritorinis administracinis Žemaitijos susiskirstymas.

XIX a. pabaigoje vokiečių istorikas A. Bielenšteinas, tirdamas latvių genties ir kalbos arealus¹⁵, Žemaitijoje išskyrė Ceklio žemę, priskirdamas jai rytuose žemes iki kairiojo aukštutinės ir vidurinės Ventos upės kranto. Jo manymu, 1253 ir 1291 m. Kuršo vyskupo dokumentuose minima *Duzone* vietovė sietina su Dūseikiais netoli Trýškių.

Tarpukario lenkų istorikas S. Zajączkowski, remdamasis gausiais ir moksliskai išanalizuotais faktais, 1925 m. išleido monografiją apie XIII a. Žemaitiją¹⁶. Remdamasis A. Bielenšteinu, jis pirmasis pabandė atsekti Žemaitijos žemių (valsčių) ribas. Į rytus nuo Duvzarės, Mėguvos ir Pilsoto valsčių iki pat Ventos upės esančias žemes S. Zajączkowski

¹⁰Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, (2-oji (fotografuotinė) laida), Vilnius, 1992, p. 438.

¹¹Nezabitauskas A. Papilė, *Vienybė*, 1965, kovo 26, nr. 20; Nezabitauskas A. Papilės piliakalnio padavimai, *Vienybė*, 1968, kovo 23.

¹²Informaciją apie A. Nezabitauską (1901–1968) ir jo darbus pateikė jo sesuo K. Galaunienė. A. Nezabitausko rankraščiai saugomi: VUBR, f. 104, b. 74, 219.

¹³*Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 1978, t. 3, p. 300.

¹⁴Miškinis A. Papilė, *Mokslas ir gyvenimas*, 1991, nr. 11, p. 24.

¹⁵Bielenstein A. *Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegend um und im 13. Jahrhundert*, St. Petersburg, 1892, p. 234.

¹⁶Zajączkowski S. *Studja nad dziejami Żmudzki wieku XIII*, Lwów, 1925.

įvardino Ceklio žeme. Jos ribos pietuose ėjusios palei Ventos upės žiočių apibrėžtą liniją iki Rietāvo, vakaruose Šventosios upė skyrė nuo Duvzarės žemės iki rytuose Ventos upės Lūšies intako (dab. Latvija). Tačiau mokslininkas plačiau neanalizavo šios žemės, nes, anot jo, daugiausiai čia gyveno žemaičiai. Papilė, esanti į rytus nuo Ventos, nebuvo priskirta Ceklio žemei. Jos vardą S. Zajączkowski aiškino kilusį nuo žemaičių *Popylė* – „prie pilies“, nesiedamas jo su 1253 m. dokumente minima vietove *Pylene*¹⁷.

Kalbininkas A. Salys 1930 m. Kaune išleistoje monografijoje „Žemaičių tar-mė“¹⁸ pratęsė ir papildė S. Zajączkowskio pradėtus Žemaičių žemės ribų tyrimus. Rytinę Ceklio žemės sieną jis nukėlė į dešinių Ventos upės krantą. Remdamasis 1253.IV.5 d. Kuršo vyskupo raštu, jis minimą vietovę *Duzone* identifikavo su Dusų kaimu, esančiu 2 km į šiaurę nuo Papilės, o ieškodamas atitiktoms *Pylenei*, jis iškėlė prielaidą, kad galbūt tai yra XVI a. dokumentuose minima Papilė (*Popiliany*)¹⁹.

Netrukus po A. Salio monografijos pasirodymo lenkų istorikas H. Łowmiański publikavo savo habilitacinį darbą apie Lietuvos valstybės susidarymą. Jis siekė parodyti, kaip klostėsi Lietuvos karinė-administracinė ir finansinė valdymo sistema, ištirti XIII a. lietuvių visuomenės socialines struktūras. Istorikui buvo žinomi ir jo pirmtakų S. Zajączkowskio ir A. Salio darbai. H. Łowmiański sutiko su pastarojo mokslininko hipoteze dėl Ceklio žemės ribų perkėlimo prie dešiniakrantės Ventos bei Dusų, tačiau suabejojo dėl Papilės lokalizacijos. Šios žemės šiaurės rytines ribas jis apibrėžė kairiuoju Ventos aukštupiu ir vidurupiu iki Minijos²⁰. Tuo tarpu Papilė, kaip ir Šiaulius bei Upytė, H. Łowmiański priskiria labiausiai į šiaurę XIII a. nutolusioms lietuvių apgyvendintoms vietoms. Tačiau pirmoji žinia apie Papilę prie Ventos upės, anot istoriko, pasirodė tik XIV a. viduryje. Tai Hermano Vartbergės informacija apie 1359 m. kryžiuočių žygį prieš lietuvius į Papilės žemę („*contra Letwinos in terram Popillen*“)²¹. XIV a. nykstant Ceklio žemei, vokiečiams nusiaubus Karšuvos žemę, susikūrė nauja Medininkų žemė. Ceklio teritorijoje jau XIII a. susidarė keletas smulkesnių teritorinių-administracinių vienetų – valsčių. Tai Gandingà, Žarėnai ir Medingėnai prie Minijos upės, Viešvėnai į pietus nuo Telšių, Bėržuvėnai prie aukštutinės Virvyčios upės, Rietāvas prie aukštutinės Jūros upės, Grūstė prie Sedos į šiaurę nuo Telšių, Moivėnai į pietus nuo Bėržuvėnų. Vėliau, XV–XVI a., susiformavo nauji centrai, tokie kaip Telšiai, Platėliai ir Mažieji bei Didieji Dirvėnai²². Kaip tik pastarajam valsčiui ir priklausė Papilė.

Vokiečių istorikas W. Eckertas savo darbe apie Ceklio žemę, nustatydamas jos ribas, pastebėjo, kad žemės geografinis centras buvo Telšiai. Identifikuodamas vietovę *Duzone*, W. Eckertas teigė, kad A. Bielenšteino ir J. Spruogio versija apie Dūseikių dvarą, esantį 11 km nuo Trýškių prie kairiojo Virvyčios intako Pateklos, galimà. Tačiau jis griežtai nesutiko su A. Salio ir H. Łowmiański versija apie Dusų kaimo prie dabartinės Papilės identifikavimą su *Duzone*. Anot jo, visų pirma, taip Ceklio žemė nemotyvuotai išplečiama toli į rytus. Kuršo vyskupystė niekada šių teritorijų nesiekė. Be to, tiek Dusai, tiek Papilė yra per daug nutolusios nuo žemės centro, visai atskiros nuo likusių Ceklio vietovių. Kita vertus, W. Eckertas pasiū-

¹⁷Ten pat, p. 16, 24.

¹⁸Salys A. *Die žemaitischen Mundarten. Teil I. Geschichte des žemaitischen Sprachgebiets*, Kaunas, 1930.

¹⁹Ten pat, p. 9–12.

²⁰Łowmiański H. *Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, Wilno, 1932, t. 2, p. 76.

²¹Ten pat, t. 1, p. 71.

²²Ten pat, t. 2, p. 99.

lė ir savo versiją dėl vietovės *Duzone* identifikavimo. Remdamasis P. Tarasenkos archeologiniu žemėlapiu, šią vietovę jis priskiria 4 km į vakarus nuo Telšių esantiems Džiuginėnams. Savo hipotezę jis parėmė tuo, kad čia tebestovi ir Džiuginėnų pilialknis. Taigi *Duzone* galėjo būti kelyje tarp Nevarėnų ir Virvėčios bei tarp Alsėdžių ir Lieplaukės. Tai atitiktų dokumente išvardintų vietovių eiliškumą.

Aptardamas *Pylene* vietovės lokalizaciją, W. Eckertas vėl nesutiko su A. Salio versija dėl Papilės. Jo manymu, šios vietovės taip pat reikia ieškoti prie Telšių Taūsalo ežero. Pirmojo pasaulinio karo vokiečių generalinio štabo žemėlapyje čia pažymėta *Pilės* vietovė²³.

Taigi vieningos nuomonės dėl Ceklio žemės ribų nėra, ypač kai nagrinėjama šiaurinė jos dalis. Būtent vietovių *Duzone* ir *Pylene* lokalizacija sukėlė daugiausiai diskusijų. Net ir A. Salys, „Lietuviškojoje enciklopedijoje“ nurodydamas, jog *Pylene* gali būti dabartinė Papilė, visgi suabejojo tuo ir padėjo klaustuką²⁴. Tik vietovės *Duzone* – Dusaĩ lokalizacija jam nekėlė abejonių.

Norint išsiaiškinti vietovės *Pylene* – Papilės lokalizaciją, tikslinga aptarti patį 1253 04 05 d. dokumentą, paskelbtą Livonijos, Estijos ir Kuršo dokumentų ir šaltinių rinkinio pirmajame tome 1853 m. Jo ištrauka šiame straipsnyje pateikiama originalo (lotynų) ir lietuvių kalbomis. Išvertė A. Nezabitauskas²⁵.

Universis Christi fidelibus, ad quos praesens scriptum pervenerit, frater H(enricus), ordinis fratrum minorum, Dei gratia Curoniensis episcopus, salutem in filio Dei vivi. Noverit universitas vestra, quod nos terras incultas nondum divisas in Curonia dividendas cum dilectis in Christo, magistro et fratribus domus Theutonicorum, videlicet Ceclis, Dovzare, Megowe, Pilsaten, et terram, quae est inter Scrunden et Semigalliam, in tres partes divisimus in hunc modum. Haec est prima pars de Ceclis: Gardede, Embare, Pomenie, Zegere, Grumste, Newarie, Vitwizen, Duzone, Alyleyde, Leypiasseme, Pretzitwe, Eycayswe, Cartine, Sare, Garisda, Pregetwe. De Dovzare: Birstele, Patteycias, Peynis, Treove. De Megowe: Palange, Maycinele, Caukas, Dwiristis, Dupie. De Pilsaten: Mutone, Akutte. De terra inter Scrunden et Semigalliam: Weybene, Wanderen, Newaren, Labbar, cum omnibus pertinentiis eorundem. De castellatura Poys: terra Twartiniki. Haec est prima pars. Gandingen, Appule, Schoden, Sansugale, Vreswe, Pytwe, Nederige, Letzime, Retowe,

Visiems Kristaus tikintiesiems, pas kuriuos ateis šis raštas, mažųjų brolių (pranciškonų) ordino brolis Henrikas Dievo malone Kuršo vyskupas, siunčia sveikinimą gyvojo Dievo sūnaus vardu. Teikėtės jūs visi žinoti, kad mes šitaip pasidalijame į tris dalis dar neapgyvendintas nepadalytas, bet reikalingas padalyti Kuršo žemes su mylimaisiais Kristuje, Teutonų namų (ordino) magistru ir broliais, būtent Ceklį, Duvzarę, Mėguvą, Pilsotą ir žemę, kuri yra tarp Skrundos ir Žiemgalos. Štai pirmoji Ceklio dalis: Gardai, Imbarė, Paminijys, Gegrėnai, Grūstė, Nevarėnai, Vytvytė, Dusai, Alsėdžiai, Lieplaukė (Liepžemė), Eikasvė, Kartena, Žarėnai, Gargždai, Pregetvė. Duvzarės: Birstelė, Pateičias, Peinės, Trečnė. Mėguvos: Palanga, Maitynelė, Kaukas, Virkštininkai, Dupulčiai. Pilsoto: Mutenė, Akutė (Ekėčiai). Žemės tarp Skrundos ir Žiemgalos: Veibenė, Vanderė, Nevarėnai, Labaras su visais jų priklausiniais. Poiso pilies apylinkės: Tvirtikiniai. Tai yra pirmoji dalis. Gandinga, Apuolė, Skuodas, Žasugala, Viešvėnai, Pietvė, Medingėnai, Lekemė, Rie-

²³Eckert W. *Die kurische Landschaft Ceclis. Untersuchungen zur Geschichte des Kampfes um Südkurland zwischen dem DO und Litauen*, In: *Altpr. Forschungen*, 20, 1943, p. 50.

²⁴*Lietuviškoji enciklopedija*, Kaunas, 1937, t. 5, p. 23–24.

²⁵VUBR, f. 104, b. 219, p. 51–53. Vertimas pateikiamas su tokiais vietovardžių pavadinimais, kokius užrašė A. Nezabitauskas.

Amelinge. De Dovzare: Empliten, Rutzove, Poppissen, Warze, Virga. De Megowe: Nebarge, Lasdine, Aggemine. De Pilsaten: Calaten. De terra inter Scrunden et Semigalliam: Salden, Ulliwa, Anzina, Celme cum omnibus pertinentiis eorum. De castellatura Poys: Negelite. Haec est secunda pars. Ilze, Appusse, Zesele, Maysedis, Lobe, Nateye, Calneseme, Birsine, Gresse, Vesete, Spermes, Dobe, Pylene, Nemtene, Zelecoten, Zelende, Seculmzeme, Nebrungis. De Dovzare: Loke, Pretzele, Damis. De Megowe: Matwa, Gonrene, cum omnibus pertinentiis eorum. /.../ De terra inter Scrunda et Semigalliam: Sacsile, Crewems, Meddenmes, cum omnibus pertinentiis eorundem. /.../ Haec est tertia pars. Insuper omnia stagna praedictarum terrarum et flumen, quod Minia dicitur, remanent indivisa. Danga vero, a Memela usque ad castellum Mutine manet indivisa, reliqui vero rivuli praedictarum terrarum sunt minorum, per quorum terram decurrunt. Praetera sciendum, quod nos supradicta promisimus bona fide magistro et fratribus memoratis, quod usque ad festum Michaelis proximo instans unam eligemus partium praedictarum, nisi legitimo impedimento fuerimus impediti; si autem nos contigerit transfretare vel alias legitime impediri, tunc vices nostras alicui discerto commitemus, ut loco nostri unam partium eligat praedictarum, et quamcumque partem ille elegerit, ratum habebimus et literis roborabimus, vel idem, cui vices nostras super praedicta electione commiserimus, roborabit. Si vero in distinctionibus terminorum inter terras et terras, castellaturas et castellaturas, orta fuerit dissensio, per seniores et discretiores terrarum earundem, ubi sitae fuerint, terminentur, et si praedicti seniores de praedictis terris dubitaverint vel concordare non potuerint, terram, de qua lis est, fratres dividant in tres partes, de quibus nos unam, quam voluerimus, eligemus reliquae duae fratribus remanebunt. Infeodati vero in terra Ceclis, in cuius partem ceciderint, sub illius dominio remanebunt. /.../ Acta sunt haec in Gholdinghen, anno Domini MCCLIII, nonas Aprilis, praesentibus et mediantibus fratre Thoma, ordinis fratrum minorum, E. praepo-

tavas, Amelinga. Duvzarės: Impiltis, Rukiava, Papisa, Varžė, Virga. Mėguvos: Nabargė, Lazdynė (Lazdininkai), Akmena (Kretingos upė). Pilsoto: Kalotė. Žemės tarp Skrundos ir Žiemgalos: Saldė, Uliva, Anzina, Celmė su jų priklausiniais. Poiso pilies apylinkės: Negelytė. Tai yra antroji dalis. Ilzė, Apušė, Gesalai, Mosėdis, Luoba, Notėnai, Kalnažemė, Biržinėnai, Griežė, Viešėlė, Spėnė, Duobėnai, Pylėnė (Paplė), Remtė, Zelikotė, Galindėnai, Zekulžemė, Babrungas. Duvzarės: Luokė, Pretzelė, Damis. Mėguvos: Matwa, Gonrene su visais jų priklausiniais. /.../ Žemės tarp Skrundos ir Žiemgalos: Sacsile, Crewems, Medenmmes su visais jų priklausiniais. /.../ Tai yra trečia dalis. Lieka nepadalytos visos minėtuju žemių pelkės ir upė, kuri vadinama Minija. O Dangė lieka nepadalyta nuo Nemuno ligi Mutinos pilies, likusieji gi minėtu žemių upeliai yra tu ponų, per kurių žemes jie teka. Be to, žinotina, kad mes gera valia pasižadėjome minėtiems magistrui ir broliams, jog ligi artimiausios Mykolo šventės mes pasirinksime vieno iš anksčiau nurodytu dalių, jei tik nebūsime sutrukdyti kokios nors teisėtos kliūties, o jei atsitiktų taip, kad mums reiktų išplaukti arba mes būtume kaip kitaip teisėtai sukliudyti, tuo atveju mes savo teises pavesime kuriam nors kitam, kad jis mūsų vietoje išsirinktų kurią nors vieną minėtuju dalį; ir kurią dalį jis be išsirinktų, mes tai priimsime ir raštais patvirtinsime, arba taip pat patvirtins tas, kuriam mes pavesime teisę padaryti minėtąjį pasirinkimą. O jei tarp žemių ir žemių, tarp pilių apylinkių ir pilių seniūnijų kiltų nuomonių skirtumas dėl sienų nustatymo, jos būtų nustatytos tu žemių vyresniųjų ir atstovų, kur jos yra, o jei minėtieji vyresnieji iš minėtuju žemių abejotų arba negalėtų suderinti, tą žemę, dėl kurios eina ginčas, broliai padalys į tris dalis, iš kurių mes pasirinksime vieną, kurią norėsime, likusios dvi paliks broliams. O apgyvendintieji Ceklio žemėje pasiliks valdžioje to, į kurio pusę jie bus kritę. /.../ Šis dokumentas yra sudarytas 1253 Viešpaties metų balandžio mėnesio nonose Kuldingoje, dalyvaujant ir esant mažųjų brolių ordino broliui

sito nostro, fratribus ordinis Theutonicorum, fratre Th. in Velyn, F. in Wenden, G. in Segewalde, H. in Goldhingen, B. in Memelenborgh et aliis quam pluribus. /.../

Tomui, mūsų prepozitui E., Teutonų ordino broliams, Felino broliui Th., Vendeno broliui F., Siguldos broliui G., Kuldigos broliui H., Klaipėdos broliui B. ir labai daug kitų*.

1253 07 20 d. dokumente jau buvo pasidalintos Ceklio, Duvzarės, Mėguvos, Pilsoto ir Pois seniūnijos žemės tarp Kuršo vyskupo Henriko ir Vokiečių ordino brolių. Būtent antroji dalis, kur Ceklio žemėje minima ir *Pylene*, atiteko Kuršo vyskupui, o pirmoji dalis, kur Ceklio žemėje minima *Duzone*, atiteko Ordino broliams²⁶. Trečiajame dokumente, sudarytame 1291 01 06 d., kai Kuršo vyskupas dalijosi su savo kapitula jam tekusią trečiąją dalį, *Pilene* atiteko vyskupui²⁷.

Kodėl minėtos žemės buvo dalinamos tarp Vokiečių ordino ir Kuršo vyskupo? Kam jos priklausė? S. Zajączkowski šį faktą aiškino teigimu, kad jau 1237 m. dokumentu buvo numatyta išplėsti Kuršo vyskupystę. Pagal popiežiaus legato Vilhelmo raštą, kuriame buvo įvardintos Rygos, Kuršo ir Žiemgalos diecezijų ribos, Kuršo vyskupystė turėjo apimti „*inter Memelam et praedictum fluvium Vende, usque ad Litoviam*“ („tarp Nemuno ir minėtos Ventos upės, iki Lietuvos“). Taigi sienos pietuose siekė Skuodą ir Mósėdį. 1253 m. pavasarį Ordino ir Mindaugo santykiai buvo geri. Pastarojo valdžia Žemaitijoje dar buvo silpna. Silpna buvo Žemaitijoje ir Mindaugo brolo Tautvilos valdžia. Tuo tarpu Ordinas, siekęs sujungti Kuršą su Prūsija, greičiausiai 1252 m. pabaigoje užkariavo Ceklį²⁸. H. Łowmiański taip pat manė, kad Ceklio žemė tuo metu buvo užkariauta ir pripažino Ordino viršenybę²⁹. E. Gudavičius nepritarė S. Zajączkowskio prielaidoms, jog XIII a. antrajame ketvirtyje Žemaičius valdė Vykintas, o po jo mirties esą čia išsigalėjęs Tautvila. Mindaugas sau pasiliko tas žemes Žemaitijoje, kurios bent jau išoriškai pakluso jam ar buvo naujai pajungtos (Šiaulių žemė), o kitas atidavė Ordinui arba Lietuvos vyskupui užvaldyti³⁰. Žiemgalos (1247–1251) ir Kuršo (1247–1263) vyskupu buvo pranciškonas Henrikas Liuksemburgietis. Anot V. Gidžiūno, nėra išlikę žinių, kaip vyskupas Henrikas valdė Žiemgalą, tačiau, tapęs Kuršo vyskupu, sumanė apkrikštyti žemaičius ir gerai sutvarkyti savo vyskupiją. Jis buvo vienas iš tų pranciškonų, kurie sutartinai veikė su Vokiečių ordinu. Beje, popiežius Inocentas IV, priimdamas Lietuvą šv. Petro nuosavybėn dar 1251 m. liepos 17 d., Kuršo vyskupą pranciškoną Henriką ir Ezelio vyskupą dominikoną Henriką paskyrė Lietuvos valdovo Mindaugo globėjais. Greičiausiai, kad abu jie dalyvavo ir Mindaugo karūnacijos iškilmėse³¹. Taigi 1253 m. balandžio mėn. Ceklio ir kitų žemių dalyboms tarp Kuršo vyskupo ir Ordino Lietuva turėjo bent jau oficialiai pritarti.

Sudarytame pagal 1253 ir 1291 m. dokumentus žemėlapyje, kur buvo pasinaudota A. Salio, W. Eckerto ir kitų mokslininkų pasiūlyta vietovių lokalizacija, aiškiai matyti Ceklio žemės ribos. Dusai ir Papilė, jeigu šias vietas priskirtume Cekliui, tampa per daug atskirtos nuo visos žemės. Tuo tarpu Džiūginėnų piliakalnis ir Pilė (netoli Tel-

* Dokumentų sudarymo data turėtų būti 1253 m. balandžio 5 d.

²⁶ *LECU*, t. 1, nr. 253, p. 334–335.

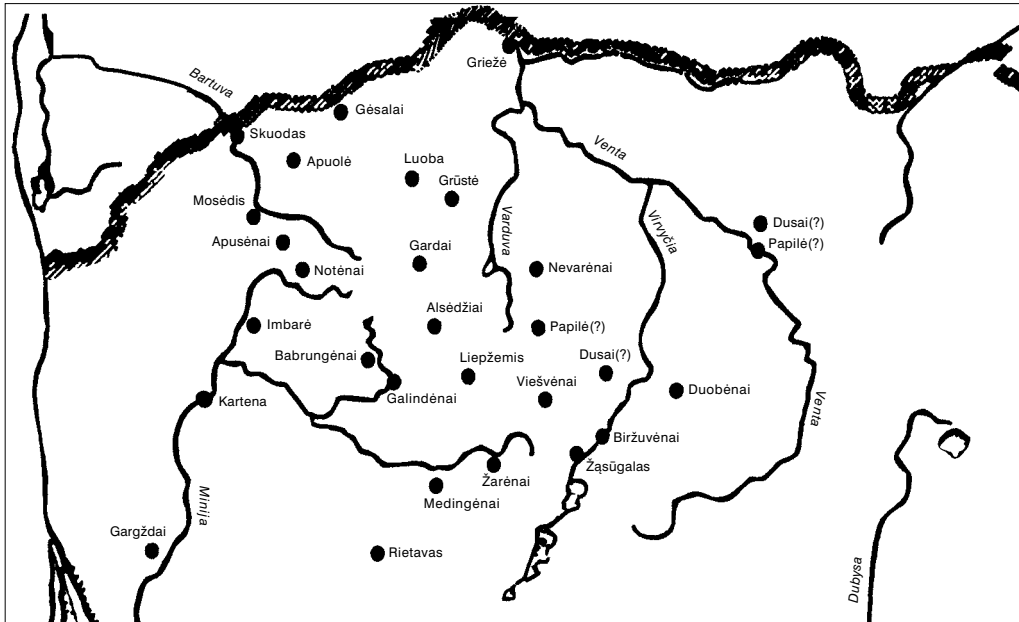
²⁷ *Ten pat*, nr. 540, p. 672–674.

²⁸ Zajączkowski S. *Studja nad dziejami Żmudzzi wieku XIII*, p. 88–89.

²⁹ Łowmiański H. *Studja nad początkami...*, t. 2, p. 57.

³⁰ Gudavičius E. *Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII amžiuje*, Vilnius, 1989, p. 105–106.

³¹ Gidžiūnas V. *Vienuolijos Lietuvoje IX–XV amžiuje, Lietuvių Katalikų Mokslų Akademijos Suvažiamo darbai*, Roma, 1969, p. 255–256.

šių) arba Dūseikiai (Telšių r.) yra šios žemės centre. A. Salio prielaida dėl Papilės ir Dusų lokalizacijos iš dalies paneigia ir tas faktas, kad šias vietas skiria tik keli kilometrai, nors 1253 04 05 d. dokumente jos paminėtos skirtingose Ceklio žemės dalyse: *Duzone* priskirta pirmajai daliai, o *Pylene* – trečiajai. Tai verčia abejoti, ar Papilė ir Dusai šiuose dokumentuose buvo paminėti.

Be to, tiek kalbininkų, tiek archeologų tyrimai patvirtina prielaidą, kad Papilės ir Ceklio žemės gyventojų etninė sudėtis buvo kita. H. Łowmiański manymu, Ceklio žemė XIII a. galėjo būti ir Žemaičių, nors kai kurie faktai rodo, jog ji galėjo priklausyti Lietuvai. 1291 m. Livonijos žemės magistro Halto akte (Nr. 543) su Kuršo vyskupu skaitome, kad vyskupas gavo valdyti žemes iki Lietuvos, t. y. iki Skuodo („*ad Lethoviam ascendento et terram quae nuncupata est Scoden*“)³². Tai H. Łowmiański aiškina tuo, kad Ceklio žemės šiaurinė dalis buvo menkai apgyvendinta, kovų su Ordinu metu galbūt neteko daug gyventojų, todėl galėjo būti kolonizuota. Kalbininkai A. Salys, Z. Zinkevičius Ceklio žemę priskiria kuršių gyvenamajai teritorijai. Archeologiniai šaltiniai rodo, kad IX–XII a. žemaičiai vis labiau spaudė kuršius ir asimiliavo Ceklio žemę³³.

Dalybų aktuose minima bevardė sritis Ceklio šiaurės rytų pasienyje „*tarp Skrundos ir Žiemgalos*“, kurią sudarė veik vieni miškai, skyrę Kuršą ir Žiemgalą. Archeologų duomenimis, žiemgalių ribą su kuršiais reikėtų vesti Virvyčios upe iki jos santakos su Venta, t. y. teritorija kairiajame Ventos krante iki Virvyčios turėtų priklausyti žiemgaliams. Archeologė I. Vaškevičiūtė Papilės piliakalnį priskiria pastarųjų kultūrai, nors jis dar

Ceklio žemė.

Vietovardžiai, minimi 1253 m. sutartyje tarp Livonijos magistro ir Kuršo vyskupo. Sudarė R. R. Trimonienė

³²Łowmiański H. *Studja nad początkami...*, t. 2, p. 57.

³³Lietuvių etnogenėzė, red. kol. R. Volkaitė-Kulikauskienė, J. Jurginis, A. Vanagas ir kt., Vilnius, 1987, p. 175; Salys A. *Baltų kalbos, tautos bei kultys. Lietuvių giminaičiai*, Vilnius, 1985, p. 63–64; Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos istorija*, Vilnius, 1984, t. 1, p. 346–348.

netyrinėtas³⁴. J. Naudužo 1955 m. Papilės VI–XII a. senkapio žiemgališki radiniai³⁵ patvirtina šią nuomonę. Labai senus lietuvių–žiemgalių kontaktus, Z. Zinkevičiaus manymu, rodo gretiminės upių vardų formos, tokios kaip *Vegeřė* (deš. Ventos intakas netoli Papilės) // *Vedzere*³⁶.

Vadinasi, labiausiai tikėtina, kad Papilė XIII a. nepriklausė Ceklio žemei. Ji priskirtina arba dalybų aktuose minimai teritorijai „*tarp Skrundos ir Žiemgalos*“, apėmusiai dalį dešiniojo Ventos upės kranto, kur galėjo mišriai gyventi tiek kuršiai, tiek žiemgaliai, arba pietinei, tuo metu jau sužemaitėjusiai, Žiemgalos daliai. Teritorija „*tarp Skrundos ir Žiemgalos*“ buvo menkai apgyvendinta, nors dokumentuose minimos kelios gyvenvietės. Tuometinė Papilė (jeigu priklausė šiam administraciniam dariniui), kaip ir kitos pietinės kuršių žemės, jau iki 1252 m. buvo prijungtos prie Ordino, o 1253 m. dalybų metu atiteko Kuršo vyskupui. Tuo tarpu Žiemgala XIII a. buvo svarbi besikuriančios Lietuvos valstybės priedanga nuo Livonijos ordino. Ji ilgą laiką sugebėjo priešintis užkariautojams. Dar 1245 m. šv. Romos imperatorius Fridrikas II koncesijoje nurodė, kad kryžiuočiai gali traukti į Kuršą, Žiemgalą bei Lietuvą, kad jų žemės dar tik „*bus užvaldytos*“. Tačiau kovų tarp Mindaugo ir jo brolių metu (apie 1249–1250 m.) Livonijos kariuomenė, remiama kryžiuočių, sugebėjo įsitvirtinti Žiemgaloje. Nuo šiol ji Ordinui mokėjo duoklę, o apie 1254 m. galutinai buvo pajungta. Tiesa, Ordinui dar reikėjo tvirtiau užvaldyti pajungtas žemes, nes žiemgaliai, kaip ir kuršiai, vos pasitaikius palankiai progai, tuojau pat sukildavo prieš Ordiną. Dar 1264–1265 m. Ordino magistras Konradas Mandernas siuntė kariuomenę į Žiemgalą niokoti kaimus, statyti naujas pilis³⁷. Kurše 1264 m. jis puolė Griežės pilį, esančią kairiajame Ventos upės krante apie 50 km į šiaurę nuo Papilės, kuri pagal 1253.IV.05 d. dalybų dokumentą priklausė Cekliui. H. Vartbergės kronika rašo, kad „*šito magistro laikais Kurše Grese (Griežė) pilis sugriauta iki pamatų ir sudeginta, gyvuliai ir kiti daiktai paimti*“³⁸. Didesnė Žiemgalos ir Kuršo dalis prieš Ordiną kapituliavo XIII a. septintajame dešimtmetyje. Sunku pasakyti apie Papilės pilies likimą, nes jokių rašytinių šaltinių, kalbančių apie to meto įvykius, čia nėra, archeologiniai tyrimai menki. Visgi keramika, rasta prie Papilės I piliakalnio, rodo, kad čia XIII–XIV a. gyventa³⁹.

Tačiau šie pasvarstymai dėl Papilės identifikavimo XIII a. taip pat tėra tik viena iš prielaidų.

Papilė XIV a. Kryžiaus karų sūkuriuose

XIV a. pradžioje nemaža dalis praeitame amžiuje priklausiusių baltų žemių Livonijos ordinui buvo prijungtos prie Lietuvos. Tai rodo ir naujo Medininkų valsčiaus Žemaičiuose atsiradimas. Jo žinion palaipsniui perėjo nemaža Kuršo (Ceklio) dalis⁴⁰. Palangos pajūri, dabartinio Skuodo, Telšių ar Mažeikių rajonų žemes XIII a. pab. – XIV a. pr. užkariavo ar kolonizavo žemaičiai. Pie-

³⁴Vaškevičiūtė I. Etnokultūrinė žiemgalių sritis, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2000, t. 20, p. 142, 146–147.

³⁵Naudužas J. Akmenės r. Papilės apyl. archeologinių paminklų 1955 m. tyrinėjimų dienoraštis, Šiauliai, 1955, *LIIR*, f. 1, nr. 32.

³⁶*Lietuvių etnogenezė*, p. 217.

³⁷Gudavičius E. *Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII amžiuje*, p. 91, 99, 149–150.

³⁸Latvis H., Vartbergė H. *Livonijos kronikos*, p. 172.

³⁹Plačiau žr. B. Salatkienės str. „*Papilės archeologijos paminklai ir jų tyrinėjimai*“. *Vyr. red. pastaba*.

⁴⁰Nikžentaitis A. Nuo Daumanto iki Gedimino. Iki krikščioniškos Lietuvos visuomenės bruožai, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, Klaipėda, 1996, t. 5, p. 61–61.

tinis Žiemgalos pakraštys anksti įėjo į Lietuvos valstybę, o žiemgalių pabėgėliai buvo įkurdinami pasienyje. Vytenis ir Gediminas oficialiai titulavosi ir Žiemgalos valdovais. Pietinių žiemgalių sulietuvėjimas XIII–XIV a. turėjo būti gana intensyvus⁴¹. Panašus likimas ištiko ir Papilės apylinkes. Pirmoji mus pasiekusi žinia apie Papilę datuojama 1339 m., kai Livonijos kariuomenė nusiaubė gyvenvietę. Būtent XIV a. ketvirtajame dešimtmetyje Prūsijos ir Livonijos kryžiuočiai sutelkė savo puolimus į Žemaitiją. Ordinas intensyviai statė pilis šiaurės rytų Prūsijoje ir Žiemgaloje. Buvo perstatytos Mežuotnės, Tervetės ir Duobelės pilys⁴². Be stropiai rengiamų oficialių žygių „reisen“, į kuriuos buvo kviečiami šimtai riterių iš Vokietijos, Anglijos, Čekijos ir kitų Europos šalių, ne mažesnis dėmesys buvo skiriamas nuolatiniam krašto alinimui. Tam buvo atliekami faktiškai kasmetiniai reidai į Lietuvos ir Žemaitijos pasienio regionus, kartais pasiekiantys ir šalies gilumą, taip pat ir neoficialus plėšikavimas. Reidai dažniausiai buvo rengiami žiemą arba vidurvasarį, kai sunkiai pereinamos vietos (grios, pelkės, upės) tapdavo pereinamos. Kita vertus, panašia taktika naudojosi ir lietuviai⁴³.

Po Pilėnų tragedijos 1336 m. ypač sustiprėjo kryžiuočių spaudimas Lietuvai. Vienas po kito buvo ruošiami Ordino žygiai į Žemaičių žemes. Tuo tarpu pastarieji buvo priversti atsisakyti aktyvių karo veiksmų prieš Vokiečių ordiną. 1337 m. vėlyvą rudenį šv. Romos imperijos imperatorius Liudvikas IV išsiuntė raštą, kuriuo Vokiečių ordinui padovanojo Lietuvą, Žemaitiją (pietvakarinę jos dalį) ir Rusią. Netoli Veliuonės prie Nemuno pastatyta Bajerburgo pilis turėjo tapti bažnytinium ir politiniu Vokiečių valstybės centru⁴⁴. Tačiau tai buvo tik raštas, kurį dar reikėjo įgyvendinti. Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas bendromis lietuvių ir žemaičių jėgomis įsiveržė į Prūsiją ir tris dienas siaubė prieš žemę, tačiau Ordinas sugebėjo sutelkti kariuomenę ir sumušti pagrindines Lietuvos pajėgas⁴⁵. Tai dar labiau komplikavo Lietuvos padėtį. 1339 m. žiemą Vokiečių ordino magistras Ditrichas Altenbergas (1335–1341) kartu su Livonijos ordino magistru bei atsikviestais iš kitų kraštų riteriais surengė didelį žygį į Žemaitiją. Buvo puolama tiek iš pietų, tiek iš šiaurės. Metų pradžioje Ordino kariuomenė su talkininkais nužygiavo palei Nemuną aukštyne pulti Veliuonos⁴⁶. Iš kitos pusės tuo pat metu Livonijos kariuomenė, vadovaujama magistro Eberhardo von Munheimo, puolė žemaičius prie Papilės (*Pupillen*). Tačiau stiprūs šalčiai sužlugdė suplanuotą puolimą, kryžiuočiai nieko nepešę turėjo grįžti namo. Žygis prie Papilės Žemaitijoje aprašomas nevienname šaltinyje. Jį mini ir Didžiųjų magistrų, ir Hermano Vartbergės kronikos. Didžiųjų magistrų kronikoje labai vaizdžiai aprašomi tos žiemos įvykiai.

„Po to magistras Eberhardas išžygiavo prieš Papilės pagonis, kurie ordinui buvo padarę daug nuostolių. Tada buvo taip šalta, kad niekas negalėjo nė atminti, tik girdėjo pasakojant, kad daug krikščionių ir pagonių nušalo. Buvo plėšiama ir deginama, ir buvo randama daug žmonių, nušalusių ir begu-

⁴¹ *Žemaitijos istorija*, Vilnius, 1997, p. 54.

⁴² *Lietuvių etnogenezė*, p. 218; Rowell S. C. *Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva*, Vilnius, 2001, p. 207–208.

⁴³ Rowell S. C. *Iš viduramžių ūkų...*, p. 268.

⁴⁴ Rowell S. C. *Iš viduramžių ūkų...*, p. 271–272.

⁴⁵ *Ten pat*; Vygandas Marburgietis. *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 86; Nikžentaitis A. *Gediminas*, Vilnius, 1989, p. 49–50.

⁴⁶ Vygandas Marburgietis. *Naujoji Prūsijos kronika*, p. 87 („1339 metų žiemą, labai šaltą, magistras Dytrichas apgulė Veliuonos pilį ir šturmuoja. Tačiau, kai [Ordino] broliams įgriso, jis paliko pilį ir pasitraukė su Reino palatinu ir saviškiais“); *Lietuvių karas su kryžiuočiais*, Vilnius, 1964, p. 220.

linčių šiauduose. Šaltis buvo toks didelis, kad vienas riteris kalbėjo: „Jei aš būčiau Romos karalius, tai pusę savo valstybės atiduočiau už šiltą buveinę ir duočiau dešimt markių už vieną pirštinių porą“. Magistras su pergale ir be nuostolių vėl sugrįžo į savo kraštą. Tačiau dėl didelio šalčio ten nušalo 4 Ordino broliai ir daug kitų žmonių nušalo rankas ir kojas bei visus pirštus ir nykščius“⁴⁷.

H. Vartbergės kronika paaiškina, kodėl buvo puolama būtent Papilė. 1335 m. Livonijos ordinas pastatė pilį Dúobelėje, o 1339 m. pradžioje užbaigė statyti Tervetės pilį. Pastaroji, kaip ir Dúobelės, yra visai netoli į šiaurės rytus nuo Papilės. Tikėtina, kad pilėnai trukdė šioms statyboms, todėl susilaukė atsako. H. Vartbergė praneša ir Ordino puolimo datą – 1339 m. vasario mėn. Kariuomenė išbuvusi Žemaičiuose dvi naktis, tačiau dėl didelio šalčio, kai „daugelis žuvo nuo speigų arba nušalo kūno dalis“, buvo priversta pasitraukti⁴⁸. Vėliau kelis dešimtmečius Ordino kronikos nemini buvus mūšių Papilės apylinkėse.

XIV a. šeštajame dešimtmetyje sudaryta taika su Lenkija ir Rusija leido Lietuvos kunigaikščiams sutelkti savo jėgas prieš Ordiną. 1352 ir 1356 m. buvo surengti dideli lietuvių žygiai į Prūsiją, taip pat apnaikinti kai kurie Ordino atsparos punktai – kaip Ryga, Rastenburgas, Alenšteinas ir kt. Kryžiuočiai šiuo metu nebesugebėjo išplėsti savo valdų Lietuvoje, neįgyvendino pagrindinio tikslo – užgrobti žemaičių žemes⁴⁹. 1358 m. balandžio mėn. prasidėjo derybos su Čekijos karaliumi ir Vokietijos imperatoriumi Karoliu IV dėl Lietuvos krikšto. Tų pačių metų rugpjūčio–rugsėjo mėn. Niurnbergan atvyko Lietuvos didžiojo kunigaikščio brolis (spėjama, kad Kęstutis). 1358 m. rugsėjo 19 d. Vokietijos imperatoriaus ir Čekijos karaliaus delegacija jau buvo Ordino sostinėje Marienburge. Buvo tariamasi dėl lietuvių kunigaikščių krikšto, sudaryta paliaubų sutartis. Karo veiksmus Ordinas atnaujino tik 1360 m. Nors derybos nutrūko, kai Lietuvos kunigaikščiai išskėlė papildomas sąlygas: nustatyti naujas Ordino sienas su Lietuva, o pačiam Ordinui išsikelti į stepes ir ginti rusų žemes nuo totorių veržimosi⁵⁰. Dar tebegaliojant paliaubų sutarčiai, Livonijos magistras Gosvinas iš Gerikės 1359 m. surengė didelį žygį. Šį žygį trumpai aprašė Livonijos kronikininkas H. Vartbergė. „1359 metais tas pats Gosvinas įvykdė didelį žygį prieš lietuvius į Papilės žemę, ten jis laimėjo nemažą arklių, bet daugelis jų buvo su nukritusiomis pasagomis, nekaustytų“⁵¹.

⁴⁷ SRL, t. 1, p. 864; SRPr, t. 5, p. 118–119. („Dar na so toech des Ordens Everhartt op die Heyden und eyne gelegenheitt, de was genomēt Pupillen, und diese hudden dem Orden Schaden gedan. So froset so sehr, alse iemandt mochte gedacht hebbenn, off hören seggen, alse dath vele Chrysten und Heyden doyth voren. Men hurde und brande, und men vanth vele Minschen in dem stro llygen doith van kulde. Die kulde was so groith, dath eyn Rydder sprack: „Where yek Romesche Konmynck, ick geve myn Ryke halff umb eyn warme stave, und geve teyn Marck vor eyn Par Hanschen“. Die Mester gwam mith Victorien und sunder Schaden wedder tho Huysz. Sunder dar bleuen doith van grother Kulde vier Broder des Ordens, und mehr ander Lude, den Hande und Voethe aff froerenn, und summige Fynger und Dummen“./ SRL, t. 1, p. 864) Vertimas iš senosios vokiečių kalbos pateiktas remiantis A. Nezabitausko vertimu. VUBR, f. 104, b. 219, p. 8–9.

⁴⁸ SRPr, t. 2, p. 68; Latvis H., Vartbergė H. *Livonijos kronikos*, p. 180.

⁴⁹ *Lietuvių karas su kryžiuočiais*, Vilnius, 1964, p. 224–225.

⁵⁰ Nikžentaitis A. Lietuvos diplomatijos veikla Vidurio Europoje XIV a. VI dešimtmetyje, *Lituanistica*, 1991, nr. 2(6), p. 7–8.

⁵¹ Latvis H., Vartbergė H. *Livonijos kronikos*, p. 185; SRPr, 1863, t. 2, p. 80. („Anno 1359 idem Gosvinus fecit magnam expeditionem contra Letwinos in terram Popillen et tunc fuit in equis maxima resolutio guosorum.“).

E. Strehlke, paskelbęs originalo kalba šią kroniką ir parašęs paaiškinimus, manė, kad magistras puolė Papilį, esantį netoli Biržų⁵². Greičiausiai, kad tyrinėtoja šios žemės ieškoti Lietuvoje paskatino kronikininko žodžiai „*prieš lietuvius*“ („*contra Letwinos*“). Tačiau ir anksčiau H. Vartbergė aprašė 1348 m. Gosvino žygį „*prieš lietuvius Žemaitijoje*“ („*contra Letwinosin Sameyten*“), taip pat 1372 m. magistro Kniprodės žygį „*prieš lietuvius į Medininkų žemę*“. Tai, kad Livonijos magistras Gosvinas iš Gerikės puolė Papilę, patvirtina ir jo 1358 m. sausio mėn. žygis į Šiaulių žemę, kur buvo sugriauta kėlė tik pastatyta Dubysos pilis⁵³. Taigi Papilės puolimas tęsė nuoseklų šiaurės Žemaitijos pilių naikinimą.

Kyla klausimas, kodėl Livonijos magistras vienpusiškai nutraukė Ordino ir Lietuvos sudarytas paliaubas? Tarp Rygos miesto ir Livonijos ordino jau nuo XIII a. pabaigos buvo amžini nesutarimai. Į šią kovą įsijungė ir Rygos arkivyskupas, dėl savo interesų palaikęs rygiečius. Tuo metu Rygos arkivyskupu buvo iš Liubeko kilęs Fromholdas von Vyffhusenas. 1356 m., vėliau 1360 m. jis išgavo iš imperatoriaus ankstesnių bulių patvirtinimą, kurios suteikė teises toms žemėms, kurias užvaldys bei jau valdė anksčiau, taip pat imperatorius pasižadėjo ginti dvasininkijos teises Rygos provincijoje. J. Karsawińska mano, kad prie lietuvių derybų su Karoliu IV bei Vokiečių ordinu prisidėjo ir Rygos arkivyskupas⁵⁴. Tai paaiškintų, kodėl Livonijos magistras Gosvinas nesilaikė paliaubų sutarties ir puolė Lietuvos pasienio žemes. Arkivyskupo Fromholdo tarpininkavimas lietuviams ir, svarbiausia, išgauti bulių patvirtinimai Rygos vyskupijai Livonijos ordinui buvo nepalankūs.

H. Vartbergės pateiktos mūšio prie Papilės detalės šiek tiek praskleidžia nežinomybės apie to meto šios vietovės gyventojus šydą. Matyti, kad prie Papilės buvo auginami arkliai, o kad priešui būtų sunkiau juos išsivesti, jiems buvo nuimtos pasagos. Kronikininkas nieko nerašo apie Papilės sudeginimą ar sunaikinimą. Tačiau tai, kad vėliau jau niekada nebebuvo minima nei ši vietovė, nei pilis, rodytų, kad ji, kaip ir daugelis kitų šiaurės Žemaitijos pilių, po antpuolio nebebuvo atstatyta.

Krikšto priėmimas. Papilė XV–XVI a.

Manoma, kad nuo sekinančių karų su kryžiuočiais šiaurinė Žemaitija į šiaurę nuo Moivėnų, aukštutinės Ventos bei pietuose nuo būsimo Šiaulių pavieta apie 1400 metus buvo virtusi beveik negyvenama dykra. Tačiau pamažu, apie XV a. trečiąjį dešimtmetį, teritorijos prie Papilės ir į vakarus nuo Jonišio buvo apgyvendintos⁵⁵. 1528 m. LDK kariuomenės surašyme Dirvėnų valsčiuje, kuriam priklausė ir Papilė, išvardintas jau nemažas 27 bajorų skaičius⁵⁶.

Žinių apie Papilę XV a. rašytiniuose šaltiniuose aptinkama labai mažai, o ir tie patys išimtinai kalba apie bažnytinę priklausomybę. Kaip žinia, Žemaičių vyskupystė buvo įkurta 1417 m. spalio 24 d. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto privilegija; išlaikymas jai buvo skirtas pinigais ir natūra. Pakartotina privilegija Žemaičių vyskupui buvo iš-

⁵² SRPr, p. 80.

⁵³ Latvis H., Vartbergė H. *Livonijos kronikos*, p. 183, 197, 184.

⁵⁴ Karsawińska J. *Złote bulle Karola IV w sprawie chrztu Litwy, Cultus et cognitio. Studia z dziejów średniowiecznej kultury*, Warszawa, 1976, p. 247–248.

⁵⁵ Łowmiański H. *Studja nad początkami...*, t. 2, p. 91, 106.

⁵⁶ *Литовская Метрика. Книга публичных дел*, Петроград, 1915, т. 33, с. 220.

duota 1421 m. birželio 22 d., kuria jis gavo valdyti 3 valsčius: Vėržuvenų (dab. Janapolė, Telšių r.), Moivėnų (Telšių r.) ir Krakių (Skuodo r.) bei pavaldinių Kałtinenų, Krāzių, Vidūklės, Rasėinių ir Mėdininkų valsčiuose; iš viso apie 300 dūmų⁵⁷. Kartu buvo pradėtas kurti ir parapijų tinklas. J. Dluogošas suminėjo pirmąsias 7 parapijas; tai Veliuonā, Krāziai, Rasėiniai, Vidūklė, Kałtinėnai, Ariogala ir Mėdininkai; 5 liko neišvardintos⁵⁸. Yra išlikę tik Veliuonos parapinės bažnyčios fundaciniai dokumentai, kitų bažnyčių įkūrimo laiką dažniausiai galima sužinoti iš vėlesnių šaltinių, tačiau ir juose ne visada nurodytos tikslios datos. Todėl iki šių dienų nerimsta ginčai dėl pirmųjų XV a. parapijų bažnyčių fundacijų datavimo. Žemaičių vyskupas M. Valančius 1848 m. savo darbe „Žemajtiu wiskupistė“ papildė J. Dluogošo Žemaičių vyskupystės parapijų bažnyčių sąrašą, priskirdamas XV a. pradžiai Kelmės, Luokės, Betygalos bažnyčias, kurios, jo manymu, buvo įkurtos iki 1419 m. Luokės bažnyčią jis datavo 1417 m.⁵⁹ Su šia bažnyčia tiesiogiai susijęs ir Papilės paminėjimas. Luokės klebonas Simonas iš Gardino kreipėsi į didįjį kunigaikštį dėl bažnyčios dokumentų patvirtinimo, nes senieji pražuvę. Taigi 1493 m. rugpjūčio 14 d. Trakuose Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras patvirtino ankstesnes Luokės bažnyčios privilegijas, kuriose minimas ir Papilės dvaras su jos „šeimomis ir visais kaimiečiais“, skirtas bažnyčiai išlaikyti⁶⁰. Tiesa, rašte nenurodoma, kokio tai meto privilegijos buvo. Taip istoriografijoje, remiantis M. Valančiaus sąrašu, išgalėjo nuomonė, kad Papilė buvo minima jau nuo 1417 m. Kartu buvo daromos klaidingos išvados, jog čia tada buvęs valsčiaus centras⁶¹, nors dokumente minimas tik atiduodamas Luokės parapinei bažnyčiai dvaras, o ne valsčius. Lenkų istorikas G. Błaszczykas, parašęs Žemaitijos vyskupystės istoriją nuo XV a. iki XVII a. pradžios, suabejojo M. Valančiaus pateiktą seniausių Žemaitijos bažnyčių fundacijų datų tikslumu. Jo manymu, Luokė XV a. nebuvo vyskupo rezidencija, nes jokie šaltiniai šio fakto nepatvirtina. Luokės bažnyčios įkūrimą mokslininkas nukėlė net į 1466 m., kada paminėtas pirmasis jos klebonas⁶². Tad ir pirmąsias žinias apie Papilės dvarą reikėtų nukelti į XV a. antrąją pusę.

M. Valančius savo knygoje nurodė, kad Žemaičių vyskupas Martynas, buvęs Šiaulių bažnyčios klebonas, 1493 m. Papilėje įkūrė bažnyčią. Jo prašymu Lenkijos karalius Jonas Albrechtas jai „*turtus davė*“⁶³. Tačiau M. Valančius nenurodė jokio šaltinio, iš kur buvo paimta ši informacija. Juo remdamasis, B. Kviklys „Mūsų Lietuvoje“ šią temą dar labiau išplėtė, teigdamas, jog vyskupas Martynas buvo pasiuntęs savo žmones Papilės gyventojų religijos tiesų mokyti ir krikštyti. Tada ir buvo pastatyta pirmoji medinė bažnyčia. Su tuo sutiko ir A. Miškinis, teigdamas, kad XV a. pab. – XVI a. pr. Papilė tapo vietinės reikšmės religijos ir prekybos centru⁶⁴. J. Gimbutas enciklopediniame leidinyje „Lietuvos bažnyčių chronologija ir statistika“ dar labiau pa-

⁵⁷ *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskie*, wyd. J. Fijałek, W. Semkowicz, Kraków, 1948, t. 1, p. 740–741.

⁵⁸ Długosz J. *Opera omnia*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae, 1887, t. 13, p. 215.

⁵⁹ Wołonczewskis M. *Žemajtiu wiskupistė*, Wilnius 1848, t. 1, p. 43, 300.

⁶⁰ *Codex Mednicensis seu Samogitiae dioecesis*, nr. 82, p. 134–135. („*Item duo predia Taurogiany et Popili cum familia illorum et omnibus villanis successoribusque ipsorum in ipsis prediis et terris superius nominatis /.../*“).

⁶¹ Salys A. *Die žemaitischen Mundarten, Teil I*, p. 63; Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, t. 4, p. 438; Nezabitauskas A. Papilė, *Vienybė*, 1965, kovo 26, nr. 20; Miškinis A. *Papilė*, p. 24.

⁶² Błaszczyk G. *Diecezja żmudzka od XV wieku do pocz. XVII wieku. Ustrój*, Poznań, 1993, p. 32–33, 137, 149–150.

⁶³ Wołonczewskis M. *Žemajtiu wiskupistė*, p. 73.

⁶⁴ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, t. 4, p. 438; Miškinis A. *Papilė*, p. 24.

ankstino Papilės bažnyčios įkūrimo datą, nukeldamas ją į 1483 m.⁶⁵ Tačiau minėtoje 1493 m. rugpjūčio mėn. privilegijoje kalbama tik apie Papilės dvarą („*praedium*“) su šeimomis ir visais valstiečiais, bet neužsimenama apie čia buvusią bažnyčią. Joje rašoma, kad žinias apie Luokės parapiją ir jai priklausančias valdas suteikė Medininkų vyskupas Martynas (1483–1492) bei Žemaitijos seniūnas Stanislovas Janavičius Kęsgaila (seniūnu buvo nuo 1486 m.). Sunku patikėti, kad jie nebūtų paminėję Papilėje buvus bažnyčią. Be Papilės, Luokei buvo užrašyti Tauragėnai, Paškuvėnai ir Pečelioniai. Tačiau tik pirmosios dvi valdos buvo pavadintos dvarais, kitos dvi – tik žemėmis su žmonėmis („*homines cum terra*“, „*homines in agro*“). Vadinas, tiek Papilė, tiek Tauragėnai buvo daug didesnės ir feodališkai geriau organizuotos. Privilegijoje buvo užrašytos ir naujos prievolės Luokės bažnyčiai: Dirvėnų ir Viešvėnų tijųnai turėjo skirti po du jaučius, o Biržuvėnų – net penkis. Pastarosios valdos, skirtingai negu Papilė, pavadintos valsčiais („*de districtibus nostris, videlicet włości*“).

Apibendrinant visas rašytines XV a. žinias apie Papilę, galima daryti išvadą, kad XV a. antroje pusėje (galbūt net XV a. antrajame dešimtmetyje) čia buvo pavaldus Luokės klebonui dvaras, kuriam priklausė šeimynos bei valstiečiai. *Šeimyna*, arba *šeimynykščiai*, priklausė nelaisvųjų valstiečių kategorijai. Ją sudarė beteisiai dvaro bernai ir mergos (rus. *čeliad nevolnaja*), kurie dažniausiai neturėjo savo žemės, dirbo dvare už algą, kartais gaudavo atskirus žemės sklypus daržui. Dvaras jiems mokėdavo mėnesinę algą pinigais ir natūra⁶⁶. Kiek šeimynų ir valstiečių gyveno Papilės dvare, nežinome. Papilė tikrai neturėjo valsčiaus statuso, nes nei anksčiau, nei vėliau (išskyrus po Valakų reformos) apie Papilės valsčių jokie šaltiniai nekalba. Greičiausiai, kad Papilė dar nebuvo religiniu ir prekybiniu centru, nes, be M. Valančiaus, kuris jokiais dokumentais nepagrindė savo informacijos apie bažnyčios fundaciją, užuominų čia buvus bažnyčią arba apie rengiamus turigus rašytiniuose šaltiniuose nėra.

XVI a. praužus Reformacijos bangai, daugelis katalikų bažnyčių buvo uždarytos. Luokės bažnyčia tokio likimo sulaukė, anot M. Valančiaus, XVI a. septintajame dešimtmetyje⁶⁷. I. Lukšaitė, parašiusi monografiją apie reformacinį sąjūdį Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, nemini, kad Luokėje buvo įkurta protestantų bažnyčia ar koplyčia⁶⁸. Tačiau Lietuvos Metrikoje išlikęs įrašas apie Luokės parapiinės bažnyčios priskyrimą (1582.III.2) Varnių bažnyčios vikariatui mini ją buvus be klebono⁶⁹. 1767 m. dokumente minima, kad Stepono Batoro valdymo metais (1576–1586) prie Varnių katedrinės bažnyčios vikariato buvo priskirtos ne tik Luokės, bet ir Papilės valdos⁷⁰. Tai, kad Papilė minima jau ne kaip priklausanti Luokės

⁶⁵Gimbutas J. Lietuvos bažnyčių chronologija ir statistika, *Lietuvių Katalikų Mokslų Akademijos Metraštis*, Roma, 1970, nr. 97, p. 231.

⁶⁶Jurginis J. Valstiečių bendruomenė ir feodalinė tėvonija Lietuvoje XIII–XIV amžiais, *MADA*, Vilnius, 1957, t. 1, p. 59; *Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1964, t. 30, p. 373.

⁶⁷Wołonczewskis M. *Žemajtiu wiskupisté*, p. 84.

⁶⁸Lukšaitė I. *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje. XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius, 1999.

⁶⁹LVI A, f. 389; *Lietuvos Metrika*, kn. 67, l. 145–145a. („*.../ nos ecclesiam parochialem Lucniciensem in dioecessi Samogitiae jus patronatus nostri Regii morte ve nerabilis supradicti illius ultimi ac immediati possessoris ad praesens vacantem /.../*“), *volumus ita quod iam omnes et singuli dicta parochialis ecclesiae proventus praefatos Vormicensis vicarios nostros modernosac pro tempore existentes /.../*). Šis dokumentas, tik kita data, t. y. 1582.III.20 d., paskelbtas: *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, nr. 293.

⁷⁰*Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, p. 399. („*Insuper bona Łukniki et Popielany ex fundatione Stephani regis Poloniae pro sustentandis vicariis cathedrae, quae omnia praefata bona sunt hucusque in possessione epsicoparum*“).

M. K. Radvilos
Našlaitėlio
1613 m. išleisto LDK
žemėlapių fragmentas.
Jame Papilė
(Popielany) pažymėta
miestelių įvardijančių
simboliu

parapinei bažnyčiai, o kaip atskira valda, leidžia manyti, kad čia jau galėjo būti pastatyta bažnyčia. Tuo labiau, kad 1613 m. Žemaičių vyskupystės bažnyčių sąrašė, sudarytame vyskupo Mikalojaus Paco (1610–1618) laikais, tarp išvardintų 65 bažnyčių ir koplyčių yra ir Papilės bažnyčia⁷¹. Aplinkinėse siaurės Žemaitijos vietovėse – Akmėnėje (1596), Trýškiuose (1593–1596), Užventyje (1606)⁷² – maždaug tuo pat metu minimos pastatytos bažnyčios. Žemaičių žemės teismų aktų knygoje Papilė įvardinama kaip Žemaičių vyskupo valdos (1599 m. minimos Luokės klebonijos žemės Eglesiaī Papilėje), administraciškai priklausančios D. Dirvėnų pavietui. Papilei priskiriami Pagojų (1592), Paventės ar Pavenčių (1593), Augustaičių (1599) kaimai. Tuo tarpu Vegėriai priklausė M. Dirvėnų pavietui⁷³. Žinoma, šios žinios atsitiktinės ir negali duoti pilno to meto Papilės miestelio su jam priklausančiais kaimais vaizdo. Iš tikrųjų tik XVI a. pabaigoje jau galima kalbėti apie Papilės miestelį. Šį teiginį patvirtina 1613 m. M. K. Radvilos Našlaitėlio (1549–1616) išleistas pirmasis originalus LDK žemėlapis, kuriame Papilė (Popielany) pažymėta kaip miestelis. Žemėlapij sudarė T. Makowskis 1590–1600 m.⁷⁴ B. Kviklys pateikė duomenis apie 1606–1610 m. Papilės miestelį. Tais

⁷¹ Błaszczyk G. *Diecezja żmudzka...*, p. 151.

⁷² *Ten pat*, p. 191–192.

⁷³ ŽŪTAK, VUBR, f. 7, b. 14594/20, nr. 88, l. 164a (1592 m. „у волости Малых Дырвянь у Векгерах прилеглые ку кгрунтамъ и межы кгрунтами бискупства Жомайтского Попилянскими яко селища Погнои /.../“); 14597/23, nr. 166 (1593 m. „у волости Великих Дырвянь межы кгрунтами пана Миколая а пана Станислава Миколаевичов Станкевичов Белевича а межы кгрунтами подданных плебаний Лукницкой в Попиляхъ называемое тое именье мое врочыщомъ Екглесы /.../“); nr. 350, l. 638 („у волости Дырвяньской прозываемую Павенты в Попилянах“); 14614/40, nr. 1, l. 1 (1599 m. „у волости Дырвяньской въ Попилянах з давна называемого Авкгустойтях“).

⁷⁴ *Senieji Lietuvos žemėlapiai. Iš VU bibliotekos rinkinių. I aplankalas*, nr. 10.

metais prekybinis nuomos mokestis siekdavo 5 kapas grašių. 1606 m. Papilėje buvo 33 namai, mėsinė, 16 alaus ir 4 degtinės karčemos. 1610 m. – 43 namai, 11 mėsinių, 18 alaus ir 6 degtinės karčemos⁷⁵. 1637 m. Papilės valsčiaus inventorių leidžia pamatyti, kaip atrodė miestelis prieš Valakų reformą. Žemė Papilės valsčiuje buvo išmatuota gana vėlai, tik 1637 m. Miestelis Valakų reformos metu nebuvo perplauotas, neigavo, A. Miškinio teigimu, Lietuvos prekybos ir amatų centrums būdingos plano formos, kurią paprastai sudarydavo kvadratinė arba keturkampė aikštė ir iš jos kampų statmenai bei lygiagrečiai viena kitai išvestos gatvės⁷⁶. 1637 m. inventorių rodo, kad reformos metu buvo tik išmatuoti miestelėnų sklypai, jie suvienodinti, į kitą vietą, arčiau upės, perkeltas vyskupo dvaras. Tad ikireforminę Papilę sudarė 4 gatvės ir turgaus aikštė priešais bažnyčią. Jos administraciniu centru buvo vyskupo dvaras, kuriame gyveno jo paskirtas pareigūnas. Iš dvaro ėjo pagrindinė, tankiausiai apgyvendinta gatvė tiesiai link bažnyčios ir turgaus. Dvarą nuo miestelio skyrė vartai su dviem stulpais. Kairėje gatvės pusėje stovėjo 9 namai su ūkiniais pastatais. Čia buvo ir bažnyčios zakristijono Vaitiekaus Šimkaičio namas. Gatvės gale prie bažnyčios buvo išskirta žemė Papilės mokytojui – bakalaurui. Dešinėje gatvės pusėje inventoriuje išvardinta 12 namų bei daug tuščių sklypų. Antroji gatvė, matininkų pavadinta Bažnyčios (*Kościelna*), dabartinė Basanavičiaus, ėjo palei bažnyčią link Kalno, arba Papilio (*Zagorska*), gatvės (dab. S. Daukanto). Čia stovėjo 4 namai, kitos žemės, išdalintos miestelėnų daržams bei statyboms. Ketvirtoji gatvė pavadinta Turgaus (*Rynkowa*), ją ribojo Papilio gatvė ir kelias į Kuršėnus, joje stovėjo 2 namai. Turgus buvo beveik priešais bažnyčią, į jį rėmėsi ir gatvė, ėjusi nuo dvaro. Beveik kiekvienas namas (21) laikė smuklę. Inventoriuje minimas Piliakalnis, ant kurio stovėjo koplyčia; Pašalpos kalnas buvo atiduotas miestiečiams dirbti. Palyginus su B. Kviklio pateiktais 1606–1610 m. duomenimis, Papilė sumažėjo. Inventoriuje nurodoma, kad dėl pablogėjusios prekybos turgaus mokestis nedidinas. 1637 m. Žemaičių vyskupas įsakė matininkams išmatuoti lauką bakalaurui (mokytojui) prie kelio link Latvelių ir Traidžių. Vyskupas paskyrė ir datą, iki kurios miestelio gyventojai turėjo pastatyti mokyklą: ne vėliau kaip keturios savaitės po Šv. Mykolo. Už įsakymo neįvykdymą grėsė 20 kapų bauda⁷⁷. (1650 m. kainomis už 20 kapų grašių buvo galima nusipirkti statinaitę sviesto arba porą vežimų šieno). Tai, kad mokykla veikė, patvirtina vėlesnis, 1662 m. inventorių, kuriame surašytos prievolės bakalaurui. Įdomu, kad ir dabartinė mokykla tebestovi turbūt toje pačioje vietoje, kurioje XVII a. ketvirtajame dešimtmetyje įsakė pastatyti vyskupas⁷⁸.

Papilės valsčiui 1637 m. priklausė šie kaimai: Vienrunkiai (Vienraňkiai), Šilas, Skabeikiai, Traidžiai, Latvėliai, Prāgalvojai, Mickiaĩ, Trýškiai, Jonáičiai, Dumbriaĩ, Gryžiai (Griežiai) ir Rimšiaĩ. 1662 m. inventorių greta anksčiau išvardintų kaimų mini ir Kluikiškius.

Išvados

Papilės rašytinės istorijos pradžia negausioje istoriografijoje paprastai siejama su 1253 m. balandžio 5 d. dokumentu, kuriuo Kuršo vyskupas Henri-

⁷⁵Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, t. 4, p. 438.

⁷⁶Miškinis A. *Papilė*, p. 24.

⁷⁷Žemaičių vyskupo stalo valdų 1637 m. ir 1662 m. stalo inventoriai, LNB RS, f. 93, b. 2019, l. 420–423, 426–431, 437, 439, 441.

⁷⁸*Ten pat*, l. 230.

kas Liuksemburgietis pasidalino su didžiojo magistro Livonijoje vietininku Eberhardu Zeinu Kuršo žemes – Ceklį, Duvzarę, Mėguvą, Pilsotą – ir žemę, esančią tarp Skrundos ir Žiemgalos. Ceklio žemėje minima vietovė *Pylene* tradiciškai siejama su Papilė (dab. N. Akmenės r.). Tačiau mokslinėje literatūroje iki šiol abejojama dėl šios vietovės lokalizacijos. Jos paieškos nukeliamos arba prie Pilės netoli Tausalo ežero (Telšių r.), arba vietovė *Pylene* priskiriama prie neidentifikuotų.

Archeologiniai ir lingvistiniai tyrimai rodo, kad Papilė VI–XII a. priklausė pietvakariniam žiemgalių arealui. Ceklio žemė priklausė kuršių gyvenamajai teritorijai. Tačiau tiek žiemgaliai, tiek kuršiai iki XIII a. sparčiai buvo asimiliuojami žemaičių ir lietuvių. Papilė priskirtina arba dalybų aktuose minimai teritorijai „*tarp Skrundos ir Žiemgalos*“, apėmusiai dalį dešiniojo Ventos upės kranto, kur galėjo mišriai gyventi tiek kuršiai, tiek žiemgaliai, arba pietinei, tuo metu jau sužemaitėjusiai Žiemgalos daliai. 1253 m. dalybų metu ji galbūt atiteko Kuršo vyskupui. Tačiau rašytiniai šaltiniai per daug skurdūs, kad patvirtintų ar paneigtų šias hipotezes.

Kryžiaus karų metu XIV a. Papilė jau buvo viena Šiaurės Žemaitijos gynybinių pilių. Būtent nuo XIV a. ketvirtojo dešimtmečio Prūsijos ir Livonijos ordinai sutelkė savo puolimus į Žemaitiją. Livonijos ordinas intensyviai statė pilis Šiaurės rytų Prūsijoje ir Žiemgaloje. Papilė tapo tuo forpostu, kuris trukdė Livonijos ordinui įsitvirtinti Žiemgaloje ir Kurše. Tai rodo ir vokiečių kronikose aprašyti du 1339 m. ir 1359 m. Livonijos kariuomenės žygiai į Papilę. Po šių dviejų antpuolių Papilės pilis daugiau nebebuvo atstatyta, kaip ir daugelis kitų Šiaurės Žemaitijos pilių. XIV a. vėlesni šaltiniai jau nebeminėjo nei šios vietovės, nei pilies.

XV a. pateikia labai skurdžius Papilės istorijos faktus. Greičiausiai XV a. antroje pusėje Papilė buvo priskirta Luokės parapienei bažnyčiai. Išlikusioje 1493 m. privilegijoje kalbama apie Papilės dvarą „*su šeimynomis ir visais valstiečiais*“. Jokie istoriniai dokumentai nepatvirtina, kad čia 1493 m. Lenkijos karalius Jonas Albrechtas fundavo bažnyčią ar kad Papilė buvo valsčiaus centras.

XVI a. buvo ypač reikšmingas Papilės istorijai. 1582 m. Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Steponas Batoras Luokę ir Papilę priskyrė Varnių katedrinės bažnyčios vikariatui. Tuo metu greičiausiai ir buvo pastatyta Papilės bažnyčia. Pirmą kartą dokumentuose ji minima 1613 m. Žemaičių vyskupystės bažnyčių sąrašė. XVI a. pabaigoje jau galima kalbėti apie Papilės miestelį. Šį teiginį patvirtina 1613 m. M. K. Radvilos Našlaitėlio išleistas pirmasis originalus LDK žemėlapis, kuriame Papilė (*Popielany*) pažymėta kaip miestelis. Žemėlapį sudarė T. Makowskis 1590–1600 m.

XVII a. pirmosios pusės Papilės valsčiaus inventoriai pateikia ikivalakinį Papilės vaizdą. Papilės miestelį sudarė 4 pagrindinės gatvės, jo administracinio centru buvo vyskupo dvaras, 1637 m. Valakų reformos metu perkeltas arčiau prie upės už bažnyčios. Vyskupo dvaras, bažnyčia, turgaus aikštė ir gausybė karčemų – tai pagrindiniai miestelėnų traukos centrai. 1637 m. Papilėje buvo pastatyta ir pirmoji mokykla, vaikus mokė vyskupo paskirtas bakalauras.

Straipsnis „*Versmės*“ leidykloje gautas 2002 09 28, spaudai parengtas 2004 06 27. Straipsnis spausdintas „Lietuvos valsčių“ monografijoje „*Papilė I dalis*“, Vilnius, *Versmė*, 2004, p. 174–190 (vyriausioji redaktorė sudarytoja Vida Girininkienė). Straipsnis interneto svetainėje www.llt.lt skelbiamas nuo 2007 08 28.